Соколёнок

Пази

5/2026

сентябрь – октябрь

0+

КЬЮБ ВАЗЛИК САБАН БИЦИДАРИЗ АДАБГЪУРАЙИ ДАГЪУСТАН РЕСПУБЛИКАЙИН ЖУРНАЛ

Шюшехануми Керимова

Мектебдикан фикрар

– Цци шулайиз йирхьуд йис,
Чвну гъягъюрза мектебдиз.
Гьярфарра гъудургъунза,
Уччву шиклар зигурза.
Узуна йиз дуст Аслан
Саб партайихъ деъдича.
Физкультурайин дарснаъ
Футболра апIидича.
Мялимарихъ хъпехъурча,
Хьубаризра урхурча, –
КIури деъну а Гъафар,
Текрар апIури гьярфар…

Халкьдин тафнан гавагьирар

Паша-Гагай

Гъахьну-гъахьундар Паша-гагай кIуру сар кьаби кас. Рякъюъди гъярайир бизар духьну, эргвал йивбан бадали, думу саб гьарикк деу. Йигъ маниб вуйи. Гьаригъ ялгъузди саб чру кIаж гъяйи. Паша-гагайи, амкIун духьнайири, гьарин кIакIнаъ айи кIажуз гъапну:

– Я кIаж, кIаж, чру кIаж,
СацIиб исина гъабча,
Узуз сирин апIинава!
– Увуз сирин гьаз апIуру?
Гьипразу мани микIлу.
Жакьвси азад вуза зу,
УкIу завариъ тIибхру.
Исинаси гъафиган,
Гашун цIигьру ипIурзу.
– Я цIигь, я цIигь, гашун цIигь!
ИпIинава гьагъму кIаж!
– Гьаз ипIуру? ИпIдарза!
МичIли штар ухъури,
МурцIун укIар итIури,
Айиб вуза лап шадди.
– Я жанавар, жанавар!
Хъебгну биса яман цIигь,
ИпIин увуз думу цIигь!

– Усал цIигь гьаз ипIуру,
Аьхю рижвар хъайи
Чагъу якъар диритIди?
Марччлихънархьан гучIуразуз,
Хюрчабнархьан гучIуразуз,
Дурари инсаф апIдарзуз,
Хуйириз ккипру зу чIябгъюз.
– Я марччлихънар, марччлихънар!
Терг апIинай жанаврар!
Хъаъну хуйирин лижар,
Гъитайчва чIяргъюз дурар.
– Учу жанаврар гьаз йикIуру?
Марцци чру дагъларив
Чарвйирин лиж деебтну,
Кьасахъ, чюнгюр йивури,
Деиш, харжи шулинхъа?
– Я кьюл, я кьюл, цIамцIам кьюл!
Ижми сппар айи кьюл!
Марччлихънин чюнгрин симар,
Кцахури учIру сппар,

Ухди дуфну, улдутIа!
– Пагь, ижми чюнгрин симар
Йиз кьацIухьди уркайиз,
Ич аьхю бабан хифар,
Танхлиъ ахьну айидар
ИтIуз гизаф аьшкь а йиз.
Эгер гъитуйиш гатди,
Гъахуйза йиз урхъазди.
– Я гату, жан гату!
Хулан беркет уьбхру гату!
ЦIамцIам кьюл ву бисава,
Дидиз тюмбюгь тувава.
– ЦIамцIам кьюлар дисайиз,
Гъюдли йишвахь дабхъарза,
Хур-р апIури, абхарза.
Аьхю баб гъафил хьиган,
Дугъан афрар итIарза.
– Я аьхю баб, аьхю баб!
Увуз аьмлар апIури,
Гатди афрар итIура!

Аьхю баб, хъял кубчIвну, хъергу гатдихъ, гату – кьюлахъ, кьюл, жабгъури, гъубшну марччлихънин чюнгрин симар улдутIуз, марччлихъан хъергру жанаврихъ, жанавар – цIигьрахъ, цIигьра, кIаж ипIбан бадали, гъюбчIвру гьаригъ. КIаж, кIуруш, кутIубччвну кюликан, илбицури, Пашагагайиз серин апIури гъубзру.

«Паздин» тавханайиъ Жакул

Бийке Къулунчакова

(Давам, эвел гъубшу номериъ)

Ич бицIивалин уьмур гизаф шадуб вуйи. Узура, Аминатра Беризат гизаф албагу дустар вуйча. Беризатдин гьяятдиъ айи умбрарин кIанакк учу тамашйир апIру хал тикмиш дапIнайча. Душваъ ипIруб апIру гъазанар, чай убхру астакнар айи. Хураг ипIруган кипру суфра узу ич хул'ан гъабхунза. Хал марцц апIуз лазим шлу мургул Аминатди гъабхи. Учу жаквлар ктаъбиин машгъул вуйча. Дурарин кIул, ликар ва хилар гвакIлиндар апIуйча. Жандак кIуруш, йирси дубхьнайи дасмликан апIуйча. Жаквлариин палтар алахьиган, дурар лап утканди рякъюйчуз. Жаквларихъди тамашйир апIбакан ацIиган, учу гъулан кьял'ан гъябгъюрайи нирихъна душну, жанар дижикIну, рягъятвал ктабгъуйча. Хъадан мани ригъди ич кьяши духьнайи кушар ухди ерццуйи. Нирихъ хъайи багъдиъ тамашйир апIури кьаназ машгъул духьну гъузуйча. Хьад гъабшиган, удучIвнайи уткан кюкйириин ппазипендйир дусуйи. Учу дурариз, гьяйран духьну, лигури шуйча.

Сад йигъан Аминат учухьна тамашйир апIуз гъафундайи.

– Белки думу кетерццнашул, гъач дугъ'ин улуркьуз гъягъюрхьа, – гъапи Беризатди.

Учу Аминатдин дадайиз салам тувну, ихтияр гъадабгъну, хулазди гъушча. Фу лигурва, Аминат сагъди айи, дугъан

хилариин сар бицIи риш алийи. Учу му ляхниин мюгьтал гъашича.

– Вагь, му бицIи хялижв наънан дуфнайир ву? – гъапи мюгьтал духьнайи Беризатди, – Уву кетерццнайкIан кIури, учу гизаф дердер зигурайча, хъа уву, дуфнайи хялижврихъди тамашйир апIури, машгъул вуваки, Аминат.

– Гъачай дусай, – дупну, учуз Аминатди дивандиин йишв улупнийи.

Учу багахьна гъафича, бици хялижв шураз дикъатниинди лигуз хъюгъча.

– Вагь, му хялижв лап аьжайибур вуки, дугъан ликар ва хилар ихьдарстар гьаз дар? – гъапиза узу, мюгьтал духьну.

– Думу жакул ву, бицIи риш дар! – кIури, Аминат, гьягьйир йивури, аьлхъюз хъюгъю, – Жакул адашди шагьриан дубхнайиб ву.

– Диди «ма-ма» кIуру сесерра апIура, – гъапи Аминатдин бицIи чуччу.

Учуз ич бицIи уьмриъ мициб аьламатнан жакул зат гъябкъюб дайчуз. Ич гвакIликанра парчдикан дапIнайи жаквлартIан думу гизаф утканб вуйи. Жаквлиин гизаф шад гъашича.

– Дидин кушар ихь мялим Машайинси раши кушар ву, уларра дугъандарси жангардар ву, – гъапиза узу.

– Ав, думу ихь мялим Машайиз ухшар айиб ву, – гъапи Аминатди, жаквлин кIуллан хил алдатури.

Ич дадйири гъапIу бирмишар бегьем дапIну, узуна Беризат, жаргъури, Аминатдин жаквлихъди тамашйир апIуз гъягъюйча. Аминатдин бицIи чуччуз учу дуфну ккунда-йи, учу жаквлихъди тамашйир апIруган, думу, жакул чахьна ча, кIури, ишуз хъюгъюйи ва чпин дадайихьна учлан аьрзйир апIуз гъягъюйи. Аминатди дугъаз футначи кIуйи. Учу гьар йигъан жаквлихъди тамашйир апIуз гъягъюйча. Учухьна жакул тамашйир апIуз тувбан бадали, узуна Беризатди дурарин хулан ляхнарра апIуйча: булагъдилан шид хуйча, гьят марцц апIуйча, шинтаъ айи Аминатдин бицIи гъардаш ахуз ккауйча. Учу кюмекар апIурашра, Аминатдин дада Тансылув зат уч'ин рази дайи.

– Учву фукьан гъюрчва! Ичв хулариъ апIру ляхин адарин учвуз? Ичв дадйириз учву хулаъ адруб рябкъюрадарин? – кIуйи дугъу, гьар учу гъяркъиган.

Му гафари учуз гизаф дерд туврашра, учу, жакул бадали, чIалкьан даркIури гъузуйча. Сад йигъан учу Аминатдиз жакул учухьна йишвазди ча кIури тIалаб гъапIча. Узуна Беризат гъуншйир вуйча. Аминатди учухьна жакул, дадайихьан жиниди, тувнийи.

– Тансылувдиз учвухьна жакул йишвазди тувнайиб аьгъяйин? – гьерху йиз дадайи, жакул гъябкъиган, – Аминатдиз дадайихьан ужудар люкьнар рукьиди.

– Ваъ, Аминатди дадайиз му ляхникан хабар тувнадар, – гъапиза узу, – Дугъаз йишвну жакул адруб аьгъю шулдар, хъа гвачIни ухди учу жакул Аминатдихьна тувдича.

Думу йишвну учу ккуникьан жаквлихъди тамашйир гъапIча. Амма му ляхникан Аминатдин чуччуз хабар гъабшиган, дугъу дадайиз хабар тувнийи.

ГвачIни узуна Беризатди жакул Аминатдихьна гъубхунча. Тансылув учуз ккилигури гьяятдиъ дийигънайи. Дугъан гъвалахъ хъайи Аминат гизаф пашманди вуйи.

– Дургун духьну гъарахай йиз хул'ан, жакул йиз шубариз гъадабгънайиб ву, ичв адашдина дадайи учвузра гъадабгъри. Сарун йиз хулаъ ичв лик дарибшри, – дупну, думу хулазди гъушу.

Аминат ишури, дуфну ич хабариъ архьу.

– Жакул адруб аьгъю гъабшиган, дадайи узуз люкьнар гъапIну, – кIури, Аминат хъана писди ишуз хъюгъю. Дугъахъди учура ишуз хъюгъча.

– Дадайи жакул, узхьан тадабгъну, чуччуз тувну. Сарун ухьхьан тамашйир апIуз шулдар, – гъапи Аминатди пашманди.

– Ухьу вари сатIиди гъузурхьа, жакул бицIидариз гъубзри. Гъи-закур мектебдиз гъяру вухт дубхьнайихь. Ухьуз жара машгъулатар шулу, – гъапи Беризатди.

Дерд дубхьнайи учу шубридра нирихъна гъушча. Дерд яваш гъабшиган, тамашйир дапIну, хулариз гъушча.

Дидхъан мина хайлин вахт гъубшну. Узуз йиз хизан азуз, йиз веледариз гьар жюрейин уюнжагъар а. Амма тукандиъ лизи кушар али, жангар улар айи жаквлар гъяркъиган, йиз юкIв гьарган гьелек шулийиз. Йиз фагьмиз ич шубур дустран жакул Маша гъюруйиз.

Алишер Навои

Гафнан гьякьнаан тяриф

(«Ургудар завар» кIуру поэмайин сифте кIул)

Лап ухди, уьмур хьайиз башламиш,
Жилиин мегьел хьайиз яшайиш,

Гьюз имбу уьмрин марцци вуй дафтар
Худайи кабцIну, дизигну шиклар.

Асикк капIну чав шикил ихь жилин,
Ургудар завар алаъну зиин.

Дурарикан саб, ранг укIу дапIну,
Ихь кIул'ин дугъу ерлешмиш гъапIну.

Гьадмуган гьарсаб гъапIну яратмиш,
Гьарсаб жанлу шейъ гъабхьну тюрелмиш.

Гьадмуган сифте арайиз гъюр гаф,
Инсандиз думу гизаф шулу сарф.

Гьамци, алапIну жан ихь мелзниин,
Аьмалназ гъюру чIал инсанарин.

Хъа тяриф апIбан бадали гафнан,
Гьамци жикъиди пуб шулу чIяаьн:

Яратмиш дапIна вартIан сифте гаф,
Думу къадим ву гьарсабтIан гизаф.

Думу ву уьмрин гьам таж, гьам асул,
Думу ву уьмрин аьхир, гьамсан кIул.

Фуж ву дарапIрур гьяйран гафну жан,
Думу ибариз гъеебхьиган чан!

Зимзраз гафнан сир гъабхьнийиш ачухъ,
Диди чан кьувват улупурийи, хъугъ.

Гьаз тафавутлу ву мална инсан?
Ухьуз ачухъ ву гьадму сир гафнан.

Гафнахъди шилхьан апIуз шул гьюжат?
Дидихь зяиф ву мержандин гьяйбат.

Гафнаъ ухьуз а жусуси хуш'вал,
Улиз рябкъруб дар дидин гюзелвал.

Дидин палат лап гюзелуб вушра,
Гъизил-варакьнаъ думу шулушра.

Туврашра диди гюзел нур чIатан,
Вушра фукьан лап учв уччвуб зиълан.

Дидин гюзелвал ивну а айитI,
Дидиз кIур фикир. Магьа шараит.

Гюзелуб вушра фикир швнуб-саб гъат,
Думу рябкъюрдар, алдарди палат.

Гафарин мукьаъ дабгна чаз кьефес,
Ва читиндитIан алириз нефес

Аьгъю шулдар му фикрин там мяна:
Думу гафарин мукьаъ гьитIибкIна.

Нагагь сар касди, абхънайири ад,
ГъапIишра фикир чан мукь'ан азад,

Му касди дид'ин ккун чарч илипну,
Дид'ин гафарин палат алабхьну.

Гаф айитI дустагъ вуди имбукьан,
Саб хайир тувуз шулдар фикрихьан.

Хъа хъабхьиган чахъ харана атIлас,
Фикри апIуру гьяйран гьарсар кас.

Бедендиъ айи кьефес дипну чан,
Лик аддабгъну, хъа дидин гурзлилан,

Дюдниан тина удубчIвган, аьхир,
Инсандин кIвахьна гъурубкьган фикир,

Дидин гюзелвал аьгъю дубхьну чаз,
Гьяйран шул инсан, тясир дапIну кIваз.

КIван багъларинъ а гафарин гьарар,
Дурариин ал ширин йимишар.

Инсандин жандиз пуз шулу саб багъ,
Инсандин чIалназ – рабгру жакьв парлагъ.

Терг гъабши вахтна му гаф-сюгьюрчи,
Рабгру жакьв гъубзур адарди мяъли.

Эй аллагь, лиг му яв багъдиз кюкдин,
Бюлбюл дапIнава чIалнакан, якьин.

Уву ич чIалнан апIин гъач гьяйиф –
Бюлбюл дудрубгри, дубгъну тIурфан, йиф!

Амма ашукьрин ушвниъ айи гаф
Лайикьлу гаф ву му рягьмиз гизаф.

Диди фикрарин нур тувру багъдиз –
Багъдиз кIажар тув, мяъли – ашукьриз.

Гафарин багъдиъ гъит хуш сес абхъри,
Гъит рабгру жакьвлин хуш нефес абхъри,

Гъит му ашукьрин мяълийи саб гъат
ЮкIвар гьевеслу апIри ва хушбахт.

Багъдиъ кьадарсуз кудучIври кюкйир,
Яваш даришри ничхрарин нагъмйир.

Гъит ишри багъдиъ нази-ниъмат бул,
Ашукьрин мяъли – халкьариз кьабул!

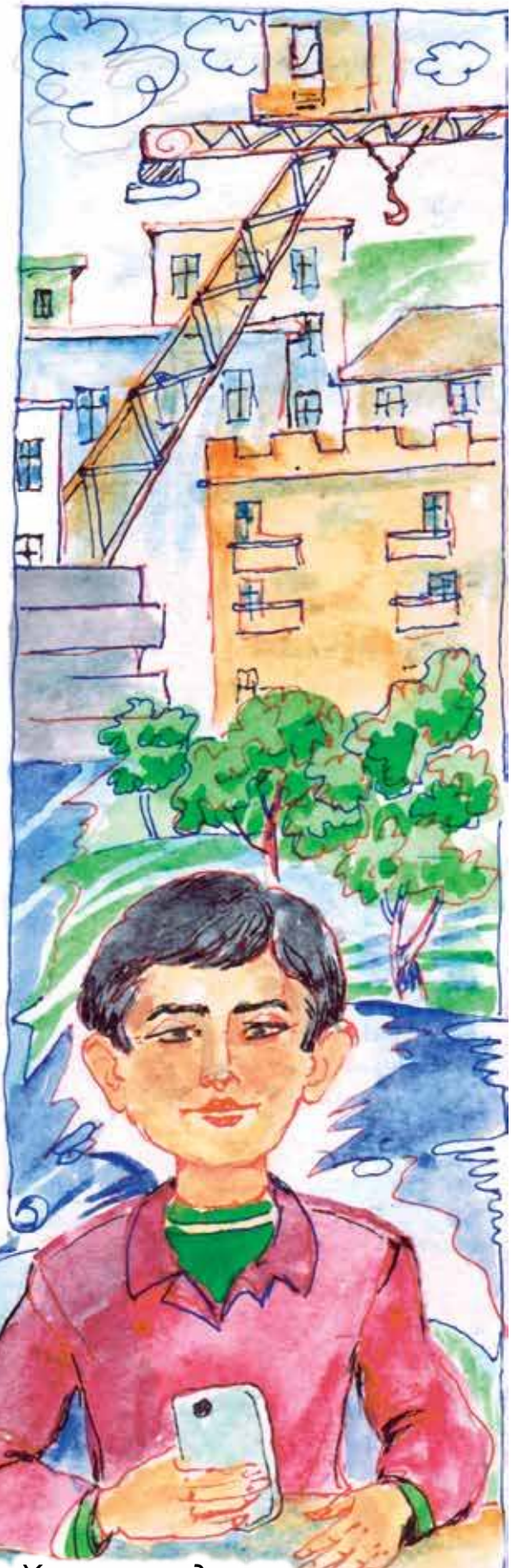

Табасаран чIалназ илтIибкIур Бейдуллагь Ханмягьмадов ву.

ЦIийи китабарин жергейиъ

Расмия Къягьриманова

Кьаламна кIаж

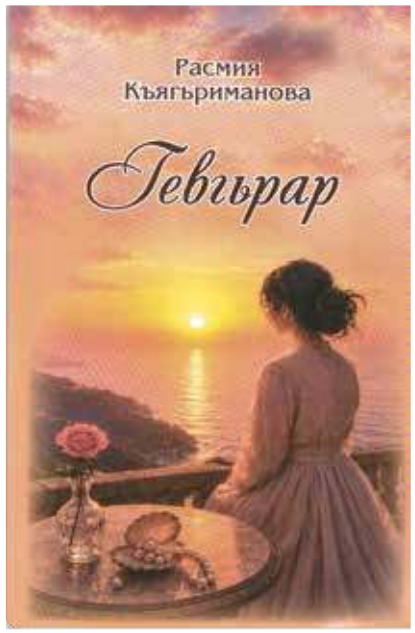

МучIу йишвандин мучIушнаъ
Кьаламна кIаж вуйиз дустар.
Вари аьлам, айи йиз кIваъ,
ДураризтIан дариз ашкар.

БикIурза сир лазим къайда,
Хъана чIябгъюз шулза мажбур.
Дустарикан адар файда,
Наънан вуяв, йиз кIаж, сабур?

Гьа баладар, апIина аьгь.
Йиз цIарарин вува агъа.
Кьалам, бикIуз мапIана кьан,
Гъюн бицIиб ву – гъагъар аьхю.

МучIу йишвандин мучIушнаъ
Кьаламна кIаж вуйиз дустар.
Вари аьлам дубшна нивкIуз,
Узухъди хъа анжагъ дурар.

Чвул

Гъатху духьнай гьарар-чюллер,
Гъизилинси рякъюразуз.
Ахьри айи чвлин кIажарин
Назук чюнгюр ибахъ хъайиз.

Гьаригъ гъизил, жил'ин гъизил,
Пагь, табиаьт, дарна уткан!
Гъи йиз кIвахьна жикъи манзил
Гъибихъунвуз, чвул, баркаван!

Уьмрин жилгъа

Пагь, йиз уьмрин ккуру жилгъа,
Фукьан читинуб дарнахъа!
Кьисматнахьан гьергуз шуйиш,
Дидхьан узу гьергдайинхъа?

Йиз уьмрин диб гъапIиш ачмиш,
Кьюб дагъ вуйиз ва кьюб жилгъа.
Дагъларинъ нир шула ахмиш,
Гъахура диди чан гъагъар.

Сабпи жилгъа вуйиз дада,
Уьмриъ вартIан багьа инсан.
Кьюбпи жилгъа вуйиз далда –
Аьзиз чйирна гъардаш масан.

Кьюб жилгъайиъ дийигъназа,
Кьюбиб сабси багьа вузуз.
Уьмри сануб кадабгъ кIура,
ГъапIруш духьну аза аьжуз.

Дагъ ва жилгъа вуйиз кьисмат,
Дурарихьан гьергуз шулдар.
Уч дапIну йиз вари кьувват,
Иливурза кьял'ин гъагъар.

Йис фиткан ибарат ву ?

Сад йисаъ йицIикьюб ваз а. Гьарсаб вазлиз чан ччвур а. Ихь ата-бабйири вазар йисан вахтарихъди аьлакьалу апIури гъахьну.

ЯНВАРЬ

ФЕВРАЛЬ

МАРТ

АПРЕЛЬ

МАЙ

ИЮНЬ

ИЮЛЬ

Йисан юкьуб вахт, саб сабдин кьяляхъди, улуркьуру. Дурарихьан сабдихьан тмунуб дигиш апIуз шулайиб дар, саб вахтнан ерина жараб улубкьдар. Гъабгъу кьюрдун кьяляхъ мани хьадукар гъюра, хьадукран кьяляхъди – гъизгъин хьад, хьад ккудубкIган – мублагъ чвул.

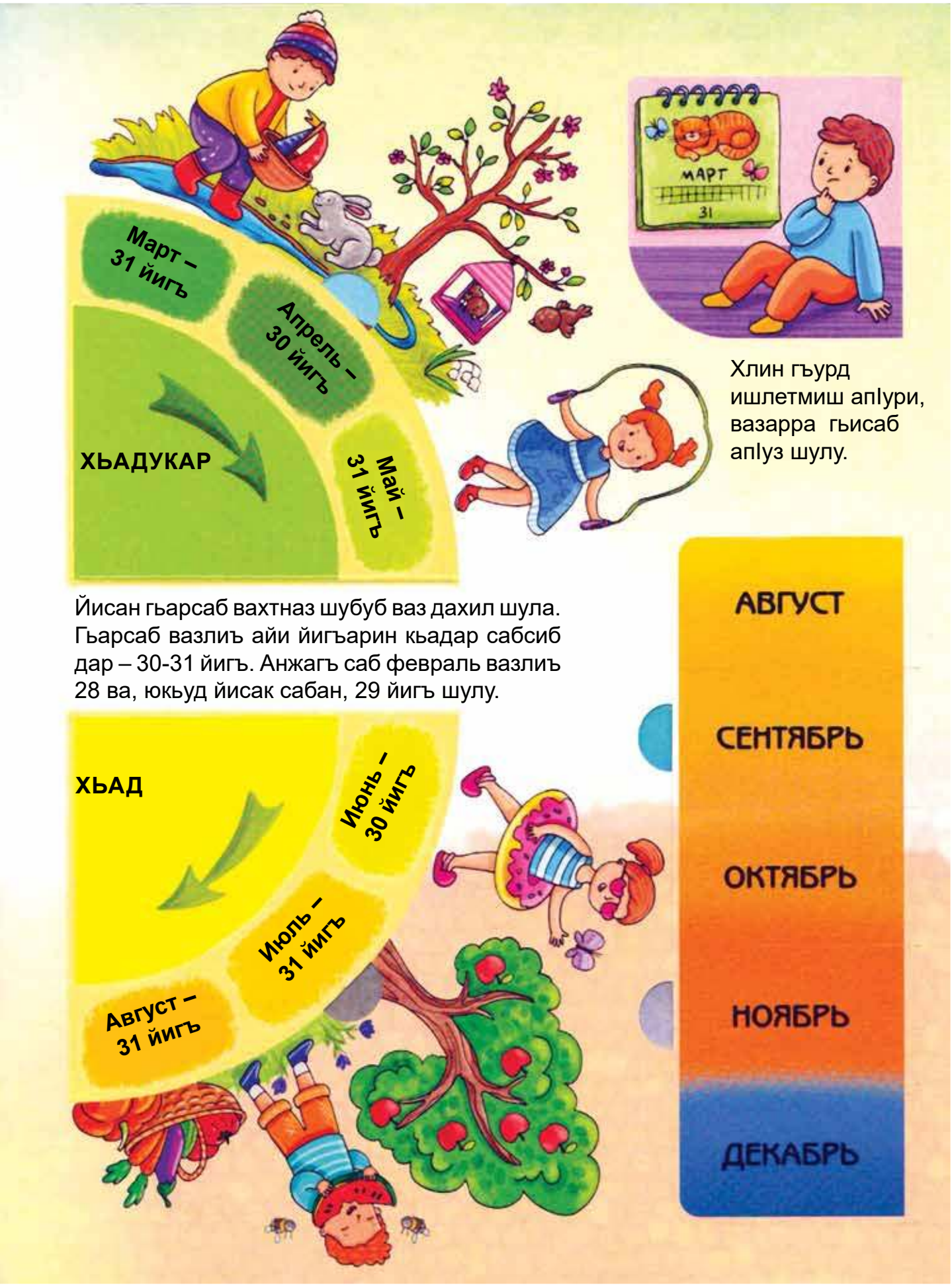
Март – 31 йигъ
Апрель – 30 йигъ
ХЬАДУКАР
Май – 31 йигъ
МАРТ
31
Хлин гъурд ишлетмиш апIури, вазарра гьисаб апIуз шулу.
Йисан гьарсаб вахтназ шубуб ваз дахил шула. Гьарсаб вазлиъ айи йигъарин кьадар сабсиб дар – 30-31 йигъ. Анжагъ саб февраль вазлиъ 28 ва, юкьуд йисак сабан, 29 йигъ шулу.
ХЬАД
Июнь – 30 йигъ
Июль – 31 йигъ
Август – 31 йигъ
АВГУСТ
СЕНТЯБРЬ
ОКТЯБРЬ
НОЯБРЬ
ДЕКАБРЬ

Мурадхан Амирханов

БицIи Аьлдин зарафатар

Дада, хулаъ Аьлина бицIину чве гъитну, раккнарихъан чIатанди цIурра хъитIибгъну, мурсул гьюдюхюз исккалатдиз гъушнийи.

Дадайи гъюз кьан апIурайиган, дурар, думу гъюраш лигуз, унчIвигъ гъяхъю. Фици-вуш ихтиятсуз гъаши бицIину чве унчIвгъян ахъру ва унчIвикк ккайи шид айи батлизди ахъру.

Аьли апIру-дарапIрубдихъ аьжуз шулу, – дугъу чан чвуччвуз дих апIуру.

– Я масан, я Вели!

– Гьай, – сес гъабши асккан.

– ГъакIунву? – гьерхру Аьлди дугъхьан.

– Ваъ, – жаваб туву Велди.

– Иццру гъапIунвуз?

– Ав, байкIа, ккебехъ сарун, – хъял кади жаваб туву Велди.

– Дици вуш, ихь дада гъяйиз ихь хулаз тяди, хъуркь, – гъайгъусузди гъапи Аьлди.

* * *

Аьлигъяриз мурдалди хъебгру пис ху айи. Думу кми-кмиди гьудубтIури шлуган, абайи думу ижми зунжрихъди дибтIу. Аьлигъярин гьяят ягъли цал илтIибкIнайибра вуйи. Минди-тинди гъягърударихъ хъебгруган, ху думу цал'инара ебгуйи ва гьадушвлин хъебгуйи. Саб ражну йишвну гьамциб дюшюшнаъ ху цалин чIатан паттазди абхъну, цалик кебхну гъубзу. Саб терефнаанра кюмек дарши ху йибкIуру. ГвачIни гьяятдиз удучIву абайизна Аьлдиз ху рябкъдар. Зунжур цаллантина дубшнайи. Тяди душну, чIатанди лигуруш, – ху ккебхнайи...

Аьлди гъапи: «Дердер мапIан, аба, ихь ху мициб хуйин уьмур ккундарзуз кIури ккебхуб ву».

* * *

Аба гъяятдиъ чав чакди улхури, миндитинди лицурайи. Абайин фу дудубгнайкIан кIури, фикир гъапIу Аьли, дугъаз багахь гъахьи:

– Аба, папрусин кьатI абгурана? – гьерху дугъу.

– Ваъ, – хъял кадиси гъапи абайи, – Папрусин дерднаъ айин узу гьамусяаьт, даршсан адру укIан. Малар гашу йихура.

Аьлди, сифте чпин ккудубкIурайи укIахьинди, хъасин абайихьинди дилигну, гъапи:

– ГучI мапIан, аба, укI ухьуз хъирибгънура гъубзди».

– Фици? – мюгьтал шулу аба.

– Ихь укI ккудубкIурайиб дябкъну, гьацIар шадну йихиди, хъа гьадрарин укIра ухьуз ккабхъди, – гъапи, саб аьлхъюбра ктарди, Аьлди.

Аба дугъахьинди дилигну, кIул тIубччвури, гъяаьлхъю.

* * *

Аьли саб ражари, аьхю инкIар апIури, ишурайи. Дугъаз я бабан уччвудар гафар, я дадайин зарбар ерхьурадайи. Гьаму арайиъ Аьлдин аба дуфну хъуркьру.

– Аьли, увуз фу гъабхьну, гьаз ишурава? Гъач абайихьна, йиз бай, – кIури, абайиз думу ккаарцуз ккун гъабхьи.

Амма Аьлди жаваб тувдар.

– Аьли, я Аьли, – зарбдиси дих гъапIу абайи.

Аьли ккебехъурадайи.

– Я Аьли, уву биши духьнайву, уву абайиз «гьай» гьаз кIурадарва? – гьерху абайи хъана чан худлихьан.

– Узу, ишури айири, увуз гьай фици кIуза? – хъял кади, гъапи Аьлди ва чан ишуб давам гъапIу.

* * *

Аьлдиз чан жердран кIарчар жикъидар ву, кIури, гизаф дерд кайи. Сад йигъан фици-вуш кючейиъ лицурайи дугъаз, гъубкку йицран кIарчар гъяркъю. Аьлди дурар, гъадагъну,

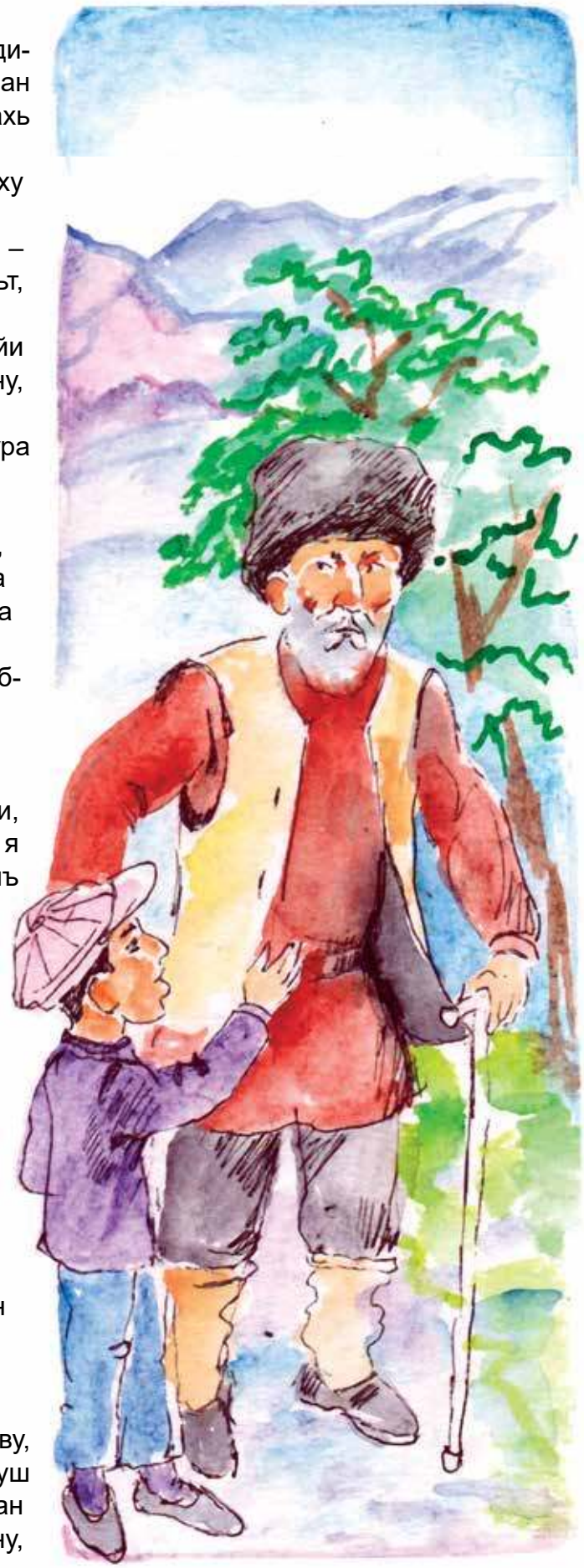

хулаз духну, уччвуйи марцц дапIну, диву. Хябяхъган лижгъян чан жерд гъафиган, дугъу гьязур дапIнайи кIарчар, дурхну, жердран кIарчариин улуркIу. «Пагь, фу утканди рякъюрадарин!» – фикир гъапIу Аьлди.

Му йишван дугъаз зат нивкI гъафундайи. ГвачIни ухди гъудужвну, дугъу чав жерд лижягъинди утIубкку.

– Гьюч, яв эйси ичIрияв, мидиз чан хян аьгъюди имдарин? – кIури, хян'ан Аьлдиз абайин сесер ерхьуру. Аьли, душну, лигуруш, абайи жерд, убччвури, хян'ан утIубккурайи.

– Я аба, уву йиз жерд йибкIурана? – ирккнуси гъапи Аьлди.

– Увуз рябкъюри амдарин, гьаму ихь жерд вуйин, гьамдиин али кIарчаркьан рякъюрадарнуз?

Аьлдик аьлхъюб кубчIву.

– Уву фит'ин аьлхъюрава, утIубкк гьаму мурдал, шлинуб вуш, – хъял кади, гъапи абайи хъана.

– Аба, жерд ихьуб ву, хъа кIарчар, бицIидар вуйиган, узу аьхю гъапIунза, – кIуру Аьлди разидиси.

Абайи кIарч гъибису, гучI дубхьнайи жердру кIул гъутIубччву ва дидин кIуллан Аьлди аьхю гъапIу кIарч улчвубху.

– Тфу, увук ктруб айкIан, шейтIан? – гъапи абайи, жилиз лик йивури.

* * *

Гьар йигъан, удар ккабхьну, гьисаб апIбалан кьяляхъ, Аьлигъярин пеэр кам шулайи. Му ляхникан хъял гъафи Аьлдин абайи чпин пеэр сабкьана имдарди уркку-ру. Хизан, хябяхъдин уьл ипIбалан кьяляхъ, чпин пеэрин дерди апIури, деънади шулу.

Ккебехъну кьара дяргъюрайи Аьлди гъапи:

– Ахъли думу кюпейгъулийи чан пеъ убккиди.

– Шли? – гьерхру мюгьталдиси абайи.

– Гьаму ихь пеэр гьитIикIури гъашири, – жаваб туву дугъу.

– Фици? – хъана мюгьтал шулу аба.

– Магьа гьамци, ихьуб ву кIури, дибисну, дугъу саб пеъ убккиди, хъа ухьу ихьдар вари дурккнахьа, – ккудубкIу Аьлди.

Вари гъяаьлхъю.

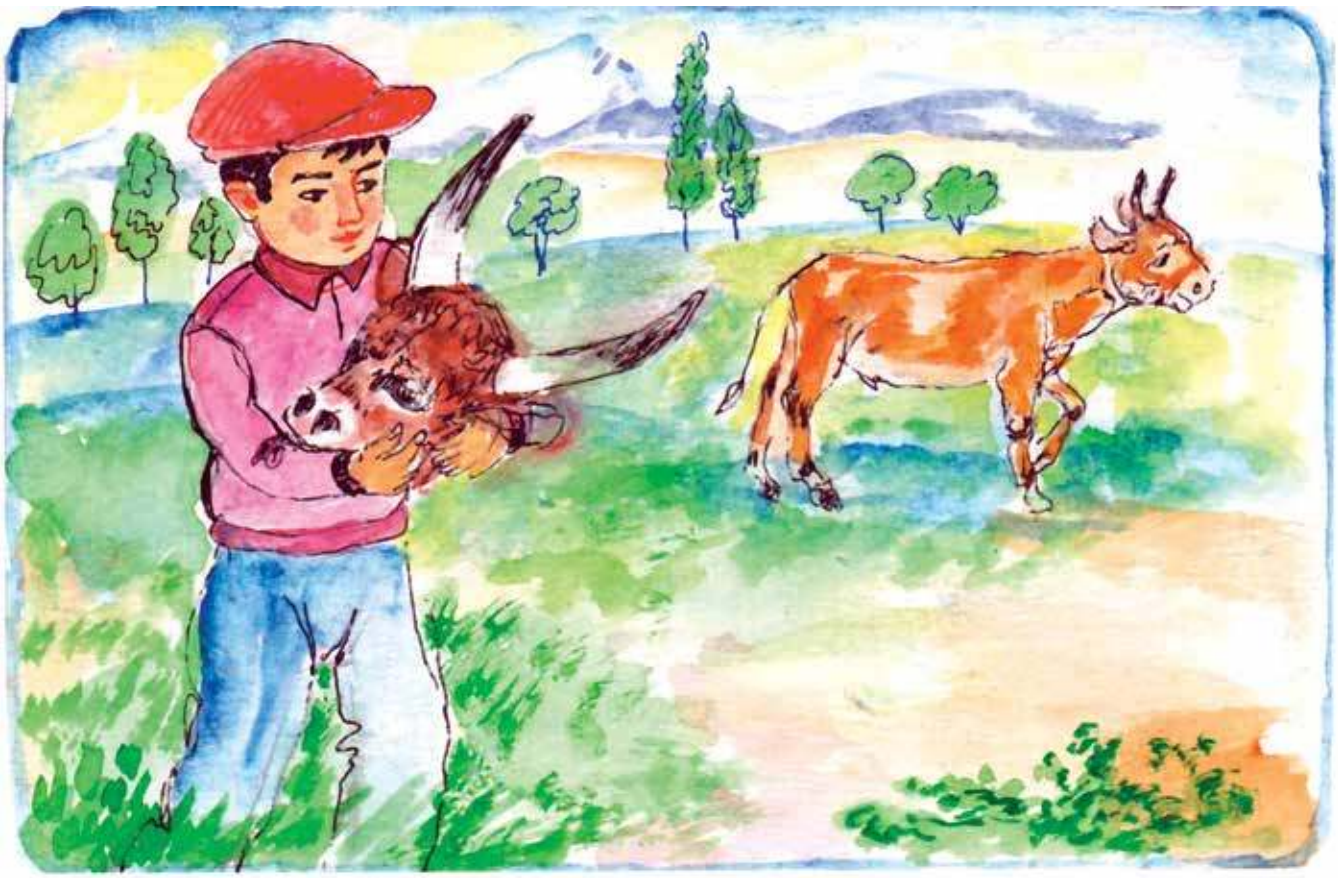

Раз'я Аьшурбегова

Табасаран, йиз багъри

Дарпи гъитуз шулдар увкан,
Гъябкъю инсан шулу гьяйран.
Юкьуб тереф чуру чюллер,
Дагъ-дерейиъ гъизил-гюлер...

Текрар бенд :

Табасаран йиз багъри
Яр-дустар, хялар айи,
Табасаран, ригъ айи,
Гъубз шад уьмурра хъапIри.

Гьюрматна беркет айи
Яв ругариз нур убгъри!
Сагъ-саламатди гъитри
Тухмар, тарихар айи.

Гъизил хилар хъай дишагьлийи
КапIра гъала халачийик...
Йигълан-йигъазра авадан
Ибшриву, йиз Табасаран!

Табасаран риш

Гъянаъ марцци юкIв айир,
КIваъ марцци хиял айир,
Машнан кIалбарра уткан
Ву табасаран шуран.

Умун хасият хъайи,
КIулихъра шал хъипнайи,
Ишри яв мелзназ гъурбан,
Уткан риш табасаран.

Жейрандинсиб ву юруш,
Фукьан сабурлурра вуш...
Такабур жандак хъайир,
Ву чазра гьюрмат айир...

Дадайин зегьмет

Гьархдархьа дадайин зегьмет,
Кьимат айиб дайи, гьелбет.
Хъиржвну бизар даршлу хилар,
Гъубжу уьлин кьадар адар.

Ригъ удубчIвну, алабхъайиз,
Фукьан алдагъуйи ликар...
Гъайгъушнаъ ади хизандин,
ККудудуркIрудар шуй ляхнар.

Ухьу гьарган читин вахтна
«Жан дада!», «Жан Аллагь!» кIурхьа,
Гьарсаб вахтна ухьу дурар
Ихь кIваин алди гъитурхьа.

Му дюн'яра, аьхиратра,
ККабалгуб ибшри дадйириз.
Му жил'ин дихъри уж' вларра,
Сагъ-саламатвал – хизандиз!

Дадайиз

Узканра дада гъахьиган,
Гъахьунза, дада, яв гъавриъ.
Му гъайгъушнар алахьиган,
Дубхьну азуз му яв гъадри.

Узу гъюбаз, гюрюшариз
ККилигурайиб аьгъязуз.

Уву кIваълан гьархур дариз,
Гъюз дархьиган, гиран мапIан!

Дада, узу бизар дарза,
Увуз гьарган буржлу вуза.
Гьар кьюд йигъак, тувну салам,
Увухьна гъюз гьязур вуза...

Йиз худларциз

Йиз веледар ву гъелемар,
Худлар – гъелемдин йимишар.
Му йимишар ву ширидар,
Гирами, кIваз ккуни худлар.

Худлариин вуза гьяйран,
Арайиъ гьюрмат айиган.
Ккундузуз аузра хабаъ,
Итуз ккундузуз вари кIваъ.

Гъийин йигъаз саб хизанси,
Ву жараб, жиниб адарди.
КIваин гъибтай йиз васият,
Гъузай ади хатир-гьюрмат!

Йиз веледариз

ТIаунза ичв аку улар дюн'яйиз,
Лигри кIури учву ригъдин нурариз.
Гъардшарна чйир гьюрмат ади сар-сариз
Гъузри кIури, бахтлу уьмриъ аьсрариз.

Ишри дупну учвкан бахтлу веледар,
Гъюрхюнза шадди, ашра читинвалар.
Вариси, узура гъягъюр рягьматдиз,
Гьюрмат ади гьузай, васият вуйиз.

Айи йишваъ уьрхри учву Аллагьди,
Йигъан хьубан гъудгнихъ кIураза гьаци...
Вахтар гъахьну, уж'вал апIуз юкIв вуди,
Даршибдилан хил алдабгъай вариди!

Льюис Кэролл

Алиса аьламатнан вилаятдиъ

Юкьубпи кIул,
мидиъ Тритон Билль
турбайиз тIирхуру

(Давам. Эвел гъушу номерариъ)

Алисайихьан аьгь апIуз даршиди, хъанара кубкIруси, бац йивуру.

Муну ражари кьюрин бяаьр ва уьргъюрайи гюзгйирин сесер гизаф шулу. «Мурариз фукьан бахчйир а, – фикир шулу Алисайин. – Яраб дурари сарун гьапIуйкIан! Узуз мушв`ан удучIвузтIан ккуниб адарзуз! Ужу шуйи дурарихьан узу мушв`ан учIюргъюз гъабхьнийиш!»

Хайлин вахтна сикинди айи.

Хъа гьамус бицIи аьрабайин бицIи чархарин жякьрякьнан сесер ерхьуз хъюгъру. Хайлин инсанарин гъугъ абхъру:

– Хъа жарану умбрар наши?

– Узуз сарди аькъин гъапунзуз! Тмундар Биллихь хьа!

– Гьей, Билль! Думу мина хъючIюрх!!

– Гьамуну мурччвхъанди дийигъ!

– Дийигъ, цIийина йитIурхьа, дарш рукьидар!

– Рукьидиву, гучI мапIан! НаанкIара гъягъидар!

– Гьей, Билль! ТIурин бис!

– Гъваин жюргърин?

– Ихтиятди, учву! Рукь бегьем кабкIна!

– Вагь, ахъра, ахъра!

– КIулар уьрхяй!

(ЧIякьрякьярна гугрум.)

– Му шли гъапIуб ву?

– Шли апIуру? Билли!

– Хъа турбайиъ фуж учIвру? Уву?

– Сарун жараб адар! Уву учIв!

– Ахмакь гъидихъну!

– Билль учIвди.

– Ув`ин алабхъура, Билль!

– Гьей, Билль, гъеебхьинуз? Аьхюри турбайиъ увуз учIв кIура!

– Ибшрида, чве!

«Касиб ву Билль, – гъапи Алисайи чав чакди. – Турбайиъ учIвубра дугъ`ин алабхъура! Вари касибриин илипура! Ваъ, узу дугъан йишв`ин даршалза! Йиз гьялра ужуб дариз, хъа узхьан лик вушра, утIукьуз шуйзухьан!»

Дугъу лик кум гъябгърушваъ ивру ва, бицIи жан алибдин (гьякьниинди, дугъаз аьгъю гъабхьундайи) турбайикан крабхури, сес шулу.

– Магьа Билльра хъуркьну, – гъапи дугъу, дугъакк ужуйи лик ккубгъну, хъанара шлубдиз, ккилигури гъузру.

Хъасин варидарин гьарай утIубччвуру:

– Гьей, Билль тIирхура! ТIирхура!

Хъа Гъюрабатайин сес шулу:

– Фуж ву арчлихъ хъайир! Дисай думу!

Хъасин хъанара сесер лал шулу.

Хъанара чIигъар-гьарйир ерхьуру:

– Дугъан кIул бис!

– Шид тувай!

– Ихтиятди, ултIукьуз мигъитанай!

– Гьан, фици вува, кьабир?

– Душваъ фу гъабхьну?

– Варибдикан гъабши-гъабшибси, йип, нач мапIан!

Аьхирки зяиф ва цIивсиб («Гьаму Билль вушул, – Алисайин хиял шулу) сес апIайиз гъюру:

– Вагь, узура гъаври гъахьундарзу... Ваъ, аферин учвуз, узу бизар мапІанай!.. СацІиб рягьятди... КІулиъ, диф гъюбчІвнайибси... ФукІа аьгъю апІузра хъуркьдарзу: гьааациии диди узукк ккубснийики, дилин узу луфси гъитІирхза!

– Дюзди кІурава, кьабир!

– КучІал дариз!

– Вари гъабшибси ву! – вардари дугъахъди сабси хъипру.

– Гъубзрайиб хулак цІа кипуб ву, – Гъюрабатайин ижми сес гъеебхьубси, Алисайи айи-адрубдиан чІигъ апІуру:

– Магьа учву фукІа апІинай! Узу учвухъ Динуч хъитурза!

Сабпну вари лал шулу.

«Дурари сарун фу апІуз ккайкІан? Дурариз саб уркалкьан аькьюл айиш, учву гъваъ уьлчІюбгъюйчва», фикир апІуру Алисайи.

Саб манзилилан чІат гъугъ абхъру, ва Алисайиз Гъюрабатайин гьамцдар гафар ерхьуру:

– Сабан саб аьраба чІяаьну! Анжагъ гизаф абхьай!

«Аьраба фтин?» – Алиса гьялак шулу.

Дугъан фикир апІури думукьан вахтра гъабхьундайи, ва унчІвизди, убгъурайи мирккси, жвилли кІикІлар ахьру, сякьюдар дугъан машнакри кмиди куркІру. «Му сабдизра лазим дар», – фикир шулу Алисайин.

– Учву думу апІинай – узу учвуз улупарзачвуз! – чІигъ апІуру дугъу унчІвгъян, ва хъанара сес хътубтІуру.

Гьаму арайиъди мюгьтал духьнайи Алисайиз, унчІв`ан жил`ина ахьу кІикІларикан кІикІларикан бичинйир духьну рякъюру, ва дугъу гьамци фикир апІуру.

«Эгер узу гьамусди сабкьан гъипиш, узу я аьхю шулу, ясана – бицІи, гьаддиз, лигидиза!»

Дугъу сифте саб тки ипІуру, хъасин хътІюбкьюру. Ва дишлайи гьяйранра шулу – иллагьки, чав кучІврайиб рябкъюз хъюгъган! Алисайикан раккнаригъ гъюршрурсир гъашиган, думу сабпну хул`ан утІурччвуру. Икриъ хайлин жвилли

гьяйванатарна ничхрар уч духьнайи. Варидари иццра гъапIу Билль кьялаъ тIаънайи – думу бицIи тки – укI`ин дахънайи; гьюлин саб гьяшаратди дугъан кIуликк хилра кивну, шюшейиан фу-вуш ухуз туврайи.

Алиса гъяркъюбси, дурар вари дугъахъ хъахьру, хъа думу дурарихьан гьутIурччвну, саб гъалин ярквразди ахъру.

– Гьамус сабпибди, гьапIну ккундуш, – чав чакди кIурайи Алисайи, ярквран кIапIлизди жилгъайиъди гъягъюри, – узу фицир вуш, гьацир шуб. Ва кьюбпибра, дапIну ккуниб, – гьадму тIилисмин багъдиз вуйи рякъ абгуб. Магьа гьамци! Му ляхнин варитIан ужуб кIул шула!

Му кIулра, дупну ккунду, лап ужуб вуйи: гьиибси, рягьтиб, жараси ктабгъуз шулдайи. Саб гъалатI кайи: фици думу арайиз хуруш, сабан аьгъдайи.

Гьамци фикрарикк ккайи Алиса, ярквран кIапIлиъ, саб фициб вушра акв рябкърушвахъ лицурайиган, сабпну дугъан ибахъ фтин-вуш чIигъ хъабхбру. ГучI гъабхьири, улар запIру.

Гьадмукьанди башкIулсиб курцIил дугъаз зиълан асинади чIатху улариинди лигурайи, ва чан бац (зурба бац) дугъак кубкIуз хъичIирхнайи.

– Агь йиз бицIир, агь йиз касиб, – язухъ кадиси гафар апIуру Алисайи курцIлихьди. Дугъаз ушвттра кмиди хъапIуз ккун шулу, хъа ушвтт гъабхьундайи: гукIни касибрин, квантIарра кмиди дарднакк ккайи. Дугъан кIулиъ саб айи: «КIурцIлиз гашди аш, рягьятди диди узу итIуру, маш михъибтан, маш михъибтан.!»

Чав гьапIрашра аьгъдру Алисайи, жиллан тIусиб гъадабгъну, дидихьинди гьачIабккуру.

КурцIлира шадди цIузар апIури, тупси багахьна алжагъну, тIулиин тамашйир апIуз хъюгъру. Алиса му арайиъди хамсарин кюллерихъ жин шулу, курцIил нубатнан ражну тIулиин алархьурайиган.

Кюлихъан хълигуз ккун гъабхьиган, курцIил, хъанара тIулихъди хъайир, маш заваризди тIибхуру. «Ав,– фикир шулу Алисайин, – му гьяйвнихъди бачI кабтIуб апIру мисал ву – ул тIапIайизра, кIанакк ккахъуб мумкин ву!»

Думу хъанара жин шулу. КурцIлира тIулиина гьюжмар апIуз хъюгъру, гьар ражари думу ярхлаз гьергри, ва улихьинди жикъи гатIархьуб апIури, ва мидихъди сабси гъямпарра апIури, жабгъуру, жабгъуру, ва вартIан дупну ккунибра, гьамци курцIлин гъямпра ярхлаъ гъудубгнийи...

– Вушра, курцIил уччвуб вуйи! – гъапи Алисайи чав рягьят апIуз хъахъу гьарин кIажру микIра ккапIри. – Узуз думу узухъди хъмийиш ккундийзуз! Узу дидихъди тамашйир апIуйза, хайлинди аьламатнан уйинар улупуйза, эгер узу... эгер узкан муганайизсир гъахьнийиш! Вай, дада, узуз гьапIну! Узу сабпибди гьапIну ккундуш, кIваълан гъябгъюрайиз гьа! Узу му фици апIуза? Гьан, узу фувуш дипIну вая духну ккунду, хъа вартIан лазим вуйи суал – ФУ?

Ав, «фу» – му вартIан аьхю суал вуйи: фукьан Алиса гъирагъарихьинди гъилигнушра, дугъаз укIарна кюкйир вуйи рякъюрайидар, хъа ипIуз шлуб, вая ухуз шлуб дугъаз гъяркъюндайи. ЦIиб ярхладиси бакIлукI ктIубчIвурайи, Алисайин ягълишин айибсиб. Дугъазра думу ужуйи гъилигнийи: арчул ва гаргул терефарихъанди, ва улубкIнайи бачкIиккиндира кмиди гъилигнийи, хъа дидин зиинра кмиди фу алш лигуз хъюгънийи.

Алиса муркларин кIакIариина гъудужвуру, гарданра ичIибгъну гъилигуриз, укIу мяляхъв – фунуб-вуш ппазипендийин – рябкъюру.

Мяляхъвра, хилар хилариин иливну, бачкIиин гъайлан зигурайи, сабдизра саб жизби фикирра тутруври, я Алисайиз, ясана вари гъирагъ-бужагъдиз:

Фукьан аьламатнан ляхин вушра, Мялхъви гъал`ян зигурайи – думу гьациб ккуру туртулсиб вуйи, амма дид`ан кум вуйи удубчIвурайиб, шиб ваъ. Гьаз думу апIураш, аьгъдар. Дюзди кIуруш, саризра аьгъдар, гьаз Мялхъви (ва гьаз инсандира!) зугуруш...

(*Давам гъюру номериъ*)

Инглис чIалнаан урус чIалназ Борис Заходери илтIибкIубдиан, табасаран чIалназ илтIибкIур Гюлбика Уьмарова ву.

Сяътар фицдар шулу?
Сяътар, ляхин апIбан саягъниинди, ригъдиндар, гъумрандар, механизм айидар, кварц айидар, смарт-сяътар, электрондин сяътар ва атомдиндар шулу.
Суткайиъ 24 сяаьт а.
Ккуккум айи сяаьт

Саб сяътиъ 60 дакьикьа а.
Гьацира сяътар рякьмар айидар, аькьрабар айидар, штундар, цIиндар, шахматар апIругандиндар, штун кIанакк ишлемиш апIрудар, нивкI'ан хъиргрудар, астрономияйиндар шулу.
Сяътар , саягъназ ва къайдайиз лигну, хлихъ хъаърудар, цалик керхрудар, столиин диврудар, жибдиъ иврудар, полиин диврудар ва чIвурдаъ диврудар шулу
«Сяътар гъягъюра», – кIури шулу аьхюдари. Гьадрари кIуруб дюзиб ву, сяътин дакьикьйир улупру аькьраб, тик-так-тик-так-тик-так апIури, гъябгъюри шулу.

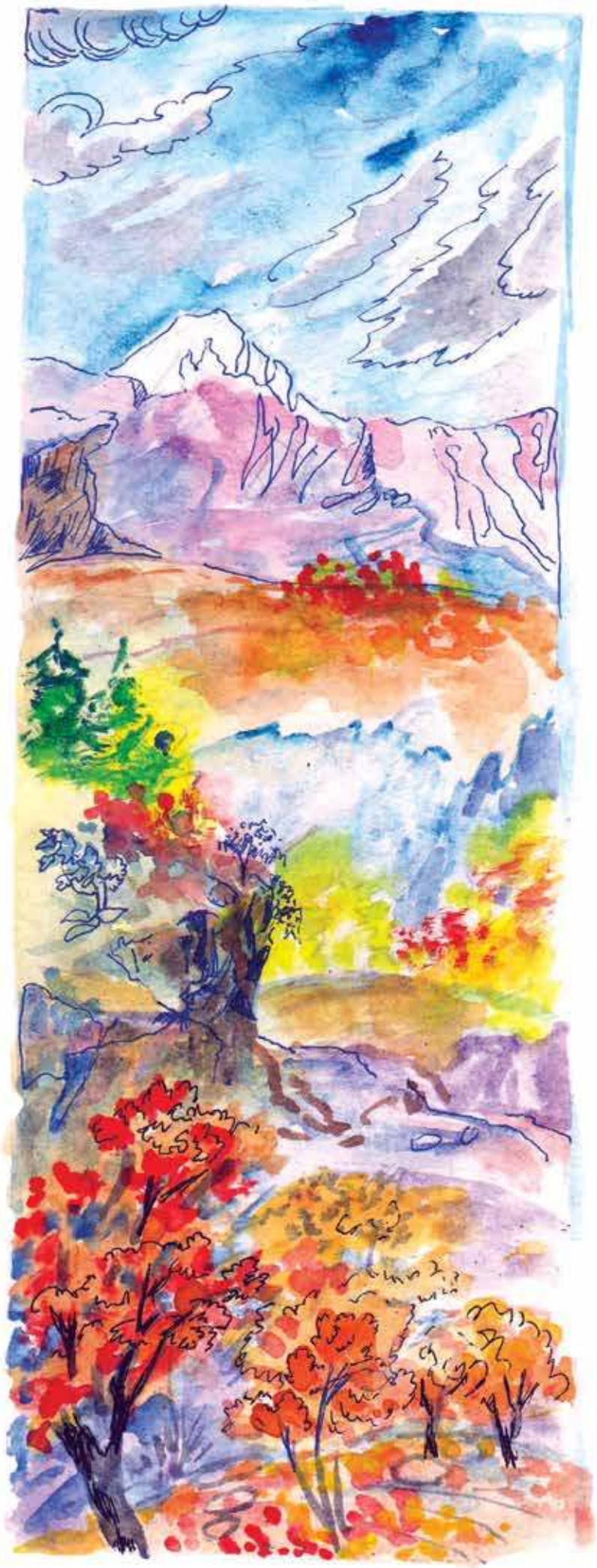

Соколёнок

Пазы

5/2026
сентябрь – октябрь

Иллюстрированный детский журнал.
Издается один раз в два месяца.

Учредитель:
Министерство цифрового развития,
информации и печати
Республики Дагестан.

Регистрационный номер
серия ПИ №ТУ05-00413 от 22.04.2019 г.
выдан управлением Роскомнадзора
по Республике Дагестан.

Издается с января 1990 г.

Главный редактор
М.М. Ахмедов

Редколлегия:
Ф. Султанова **(редактор)**
Д. Меджидова **(редактор 2-й кат.)**
Г. Омарова
Ш. Шахмарданов
С. Кюребегова
А. Абдурахманов
Э. Ашурбекова

Технический редактор Т. Лузина
Художник номера М. Муталлибов

Формат 60x84 1/8. Бумага офсетная.
Уч.-изд. л. 3,52. Усл. печ. л. 3,26.
Физ. печ. л. 3,50.
Подписано в печать 30.09.2026 г.
Выход в свет 15.10.2026 г.
Тираж 175 экз. Заказ № 1878.

Редакция:
«Редакция республиканских литературных
журналов “Соколёнок”
и “Литературный Дагестан”».

Адрес редакции:
367000, РД, г.Махачкала, ул. Даниялова, 55.
e-mail: litdag@mail.ru, **сайт:** litdag.ru;
tg: litdag; **vk:** litdag

Издатель:
ГБУ РД «Этномедиахолдинг “Дагестан”»

Адрес издателя:
367018, г. Махачкала, пр. Насрутдинова, 1-а.

Табасаранский язык.

Индекс:
на год – ПС798, на полугодие – ПМ993.
Цена свободная

Отпечатано в ООО «Издательство «Лотос»»,
367018, РД, г. Махачкала, ул. Времена года, 6.